

De tijdmachine

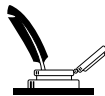
Lees ook van H.G. Wells:

De onzichtbare man

De oorlog der werelden

H.G. Wells

De tijdmachine

PANTHEON

© 1895 H.G. Wells
© 2015 Pantheon, Amsterdam
Omslagontwerp baqup
Omslagbeeld Shutterstock
Typografie 358atwork

ISBN 978 90 488 2935 4
ISBN 978 90 499 0123 3 (e-book)
NUR 333

OVERAMSTEL

uitgevers

Pantheon is een imprint van Overamstel uitgevers bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/
of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke wijze
ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Inhoud

<i>De tijdmachine</i>	7
Epiloog	127
Nawoord	129
Noten	135
<i>De onzichtbare man</i> , hoofdstuk 1	137
<i>De oorlog der werelden</i> , hoofdstuk 1	147

De Tijdsreiziger (want gemakshalve zullen wij hem zo noemen) zette ons een diepzinnige kwestie uiteen. Zijn grijze ogen glansden en tintelden en zijn gewoonlijk zo bleke gezicht was verhit en had een bezielde uitdrukking. In de open haard brandde een knapperend vuur en de zachte glans van het licht in de zilveren kelken weerspiegelde zich in de luchtbelletjes die in onze glazen borrelden. Onze stoelen – naar ontwerp van de gastheer gemaakt – gaven meer de indruk dat zij ons liefkozend omsloten dan dat zij gemaakt waren om op te zitten en er heerste die aangename afterdinersfeer wanneer de gedachten zich behaaglijk losmaken uit het keurslijf van de nuchtere feiten.

En hij zette ons de kwestie als volgt uiteen – waarbij hij de essentiële punten met een magere wijsvinger kracht bijzette – terwijl wij een lome bewondering voelden voor zijn ernstige opvatting van die nieuwe paradox (zoals wij meenden) en voor zijn vruchtbaar brein.

‘Jullie moeten nauwkeurig opletten. Ik zal enkele denkbeelden moeten bestrijden die zo goed als algemeen aanvaard worden. Zo berust bijvoorbeeld de meetkunde, die jullie op school geleerd hebben, op een misvatting.’

‘Verwacht je dat wij van zo’n enormiteit uitgaan?’ vroeg Filby, een muggenzifter met rood haar.

‘Ik vraag jullie niet iets onredelijks te aanvaarden. Jullie zul-

len algauw naar mijn standpunt overhellen – in ieder geval voldoende. Jullie weten natuurlijk dat een meetkundige lijn, een lijn zonder dikte, niet werkelijk bestaat. Dat hebben jullie toch geleerd? Datzelfde geldt voor een meetkundig vlak. Die dingen zijn zuiver abstract.’

‘Dat klopt,’ zei de psycholoog.

‘Evenmin kan een kubus, die alleen lengte, breedte en hoogte heeft, werkelijk bestaan.’

‘Dat moet ik tegenspreken,’ zei Filby. ‘Natuurlijk kan een vast lichaam bestaan. Alle werkelijke dingen...’

‘Dat menen de meeste mensen. Maar wacht even. Kan een momentane kubus bestaan?’

‘Dat gaat boven mijn pet,’ zei Filby.

‘Kan een kubus die geen duur heeft, een werkelijk bestaan hebben?’

Filby verzonk in gedachten.

‘Het is toch duidelijk,’ vervolgde de Tijdsreiziger, ‘dat elk werkelijk lichaam zich in vier richtingen moet uitstrekken: lengte, breedte, hoogte en duur. Maar door een ons aangeboren zwakheid, waarop ik straks terugkom, zijn wij geneigd dit feit over het hoofd te zien. Er zijn in werkelijkheid vier dimensies, drie die wij de drie vlakken van de ruimte noemen en een vierde, namelijk: tijd. Er bestaat echter een neiging om een onwerkelijk onderscheid te maken tussen de eerste drie dimensies en de laatste, omdat onze zintuiglijke waarneming zich nu eenmaal bij tussenpozen in één richting langs die laatste dimensie beweegt... van het begin tot aan het einde van ons leven.’

‘Dat,’ zei de jongste gast, die krampachtige pogingen deed om zijn sigaar boven de petroleumlamp aan te steken, ‘dat... puf... puf... heel duidelijk.’

‘Het merkwaardige is dat dit gemeenlijk over het hoofd gezien wordt,’ vervolgde de Tijdsreiziger iets opgewekter. ‘Dit is bepaald wat er met de vierde dimensie wordt bedoeld, hoewel sommige mensen die het over de vierde dimensie hebben, niet weten dat zij dát bedoelen! Het is alleen maar een andere kijk op de tijd. *Er bestaat geen verschil tussen tijd en een der drie ruimtedimensies, behalve dat onze zintuiglijke waarneming zich langs de tijd beweegt.* Maar sommige kortzichtige mensen hebben van dat denkbeeld een wanbegrip gemaakt. Jullie hebben allemaal zeker wel gehoord wat er over die vierde dimensie gezegd wordt?’

‘Ik niet,’ zei de plattelandsburgemeester.

‘Het is heel eenvoudig. Kijk, er wordt beweerd dat ruimte volgens onze wiskundigen drie dimensies heet te hebben, die men lengte, breedte en hoogte kan noemen en die altijd gedefinieerd kunnen worden met behulp van drie vlakken die rechthoekig op elkaar staan. Maar sommige wijsgerig aangelegde lieden vroegen: ‘Waarom nu juist drie dimensies?... En zij hebben zelfs geprobeerd een vierdimensionale meetkunde op te stellen. Professor Simon Newcomb heeft dit nog een maand of wat geleden in een toespraak tot het wiskundige genootschap van New York toegelicht. Jullie weten wel hoe wij op een vlak dat slechts twee dimensies heeft, een figuur van een driedimensionaal lichaam kunnen voorstellen en evenzo menen zij dat zij met lichamen van drie dimensies er een van

vier kunnen afbeelden... wanneer hun voorstellingsvermogen hiertoe in staat zou zijn. Begrijpen jullie?’

‘Ik geloof van wel,’ mompelde de burgemeester. Hij keerde zijn blik naar binnen, terwijl zijn lippen zich bewogen zoals van iemand die mystieke woorden herhaalt. ‘Ja, ik geloof dat ik het nu begrijp,’ zei hij na een poosje, kortstondig opgemonterd.

‘Ik heb er niets op tegen jullie te vertellen dat ik al enige tijd met die meetkunde van de vier dimensies aan het werk ben,’ ging de Tijdsreiziger voort. ‘Sommige van mijn resultaten zijn bepaald merkwaardig. Hier heb ik bijvoorbeeld een foto van een man op zijn achtste jaar, een andere op zijn vijftiende, één op zijn zeventiende, één op zijn drieëntwintigste, enzovoort. Dat zijn dus allemaal als het ware doorsneden, driedimensionale voorstellingen van zijn vierdimensionale wezen, dat een gefixeerd en onveranderlijk iets is.’

Na de pauze die vereist was voor het verwerken van deze mededeling, vervolgde de Tijdsreiziger: ‘Mensen die de wetenschap beoefenen weten heel goed dat tijd alleen maar een soort ruimte is. Hier heb ik een gewone grafische voorstelling van de weersgesteldheid. Deze lijn die ik met mijn vinger volg, toont de beweging van de barometer. Gisteren was hij zó hoog, in de afgelopen nacht is hij gedaald, vanochtend steeg hij weer en ging langzaam tot hier omhoog. Het kwik heeft deze lijn toch stellig niet getrokken in een der ruimtedimensies die algemeen erkend worden? Maar het staat vast dát het kwik hem getrokken heeft, dus moeten wij tot de slotsom komen dat die lijn langs de tijdsdimensie voerde.’

‘Maar,’ zei de arts, waarbij hij zijn blik strak op het haardvuur gericht hield, ‘als tijd werkelijk alleen een vierde dimensie van ruimte is, waarom wordt hij dan en werd hij altijd als iets geheel verschillends beschouwd? En waarom kunnen wij ons niet in de tijd verplaatsen zoals wij in de andere dimensies van de ruimte doen?’

De Tijdsreiziger glimlachte. ‘Ben je er zo zeker van dat wij ons vrijelijk in de ruimte kunnen verplaatsen? Naar rechts en links, voorwaarts en achterwaarts, dat gaat zonder enige moeite en de mens heeft het altijd kunnen doen. Ik geef toe dat wij ons vrijelijk in twee dimensies verplaatsen. Maar hoe is het met omhoog en omlaag? Daarbij legt de wet van de zwaartekracht ons beperkingen op.’

‘Eigenlijk niet,’ zei de arts. ‘Er zijn luchtballons.’

‘Maar vóór er ballons bestonden, had de mens geen beschikking over verticale verplaatsing – behalve een krampachtig springen en door gebruik te maken van oneffenheden in het terrein.’

‘Toch kon men zich een weinig omhoog en omlaag verplaatsen,’ zei de arts.

‘Veel gemakkelijker omlaag dan omhoog.’

‘En het is helemaal niet mogelijk zich in de tijd te verplaatsen en zich van het ogenblik zelf los te maken,’ hield de arts vol.

‘Beste dokter, daarin vergist u zich juist,’ zei de Tijdsreiziger met klem. ‘Dat is juist wat de hele wereld foutief is gaan zien. Wij maken ons steeds los van het ogenblik zelf. Ons geestelijk bestaan dat onstoffelijk is en geen dimensies heeft, beweegt zich van de wieg tot het graf met gelijkmatige snelheid langs

de tijdsdimensie. Precies zoals wij zouden dalen wanneer wij ons bestaan vijftig kilometer boven het aardoppervlak zouden beginnen.’

‘Maar de grote moeilijkheid is,’ viel de psycholoog hem in de rede, ‘dat men zich wél in alle richtingen van de ruimte kan verplaatsen, maar niet in de tijd.’

‘Dat is nu juist de kern van mijn ontdekking,’ antwoordde de Tijdsreiziger. ‘Het is fout te beweren dat wij ons niet in de tijd kunnen verplaatsen. Als ik mij bijvoorbeeld een geval heel levendig herinner, keer ik terug tot het ogenblik waarop het gebeurd is: ik word verstrooid, heet dat. Ik spring een ogenblik terug. Natuurlijk hebben wij niet de gave om langere tijd in het verleden te toeven, evenmin als een wilde of een dier drie meter boven de grond kan verblijven. Maar in dat opzicht is de beschaafde mens er beter aan toe dan de wilde. Hij kan tegen de zwaartekracht in met een ballon omhooggaan en waarom zou hij niet hopen dat hij uiteindelijk zijn gang via de tijdsdimensie kan stoppen of versnellen, of zelfs omkeren en zich in de andere richting begeven?’

‘Och, dat is allemaal...’ begon Filby.

‘Waarom niet?’ vroeg de Tijdsreiziger.

‘Het druist tegen elke logica in,’ zei Filby.

‘Tegen welke logica?’ vroeg de Tijdsreiziger.

‘Nu ja, je kunt door redeneren bewijzen dat zwart wit is,’ zei Filby, ‘maar je zult mij nooit overtuigen.’

‘Waarschijnlijk niet,’ zei de Tijdsreiziger. ‘Maar nu begin je het doel van mijn onderzoekingen in de vierdimensionale meetkunde te begrijpen. Lang geleden ontwikkelde ik een

vaag idee van een machine...'

'Om de tijd te doorkruisen!' riep de jongste gast.

'Een machine die zich naar wens van de bestuurder in elke denkbare richting van ruimte of tijd verplaatst,' vulde de Tijdsreiziger aan.

Filby stelde zich tevreden met een schamper lachje.

'Maar ik heb proefondervindelijk bewijsmateriaal,' zei de Tijdsreiziger.

'Het zou voor de geschiedschrijver bijzonder praktisch zijn,' vond de psycholoog. 'Hij zou terug kunnen reizen om te zien of de Slag bij Hastings zich werkelijk zo had toegedragen als nu algemeen aangenomen wordt.'

'Zou je niet denken dat je erg de aandacht zou trekken?' vroeg de arts. 'Onze voorouders hadden niet veel op met anachronismen.'

'Je zou bij Homerus en Plato zelf je Grieks kunnen ophalen,' stelde de jongeman voor.

'In welk geval ze je stellig voor je eerste tentamen zouden laten zakken,' vulde de arts aan. 'De Duitse geleerden hebben het Grieks zo sterk verbeterd!'

'En de toekomst!' zei de jongeman. 'Stel je dat eens voor! Je zou al je geld kunnen beleggen, het achterlaten met beschrijving van de rente en de toekomst insnellen!'

'Om een maatschappij te ontdekken,' zei ik, 'die op streng communistische grondslag gevestigd was.'

'Wat een krankzinnige theorie,' begon de psycholoog.

'Ja, dat meende ik eerst ook en daarom sprak ik er nooit over totdat...' De Tijdsreiziger zweeg.

‘Proefondervindelijk bewijsmateriaal!’ riep ik uit. ‘Ga je dat bewijzen?’

‘Een experiment dus!’ riep Filby wiens muggenziftende ijver wat verflauwde.

‘Laten wij in ieder geval je experiment bekijken,’ zei de psycholoog, ‘hoewel het allemaal larie is.’

De Tijdsreiziger glimlachte van de een naar de ander. Daarna, nog met een lichte glimlach en met de handen diep in zijn broekzakken, liep hij langzaam de kamer uit en wij hoorden zijn pantoffels door de lange gang naar zijn laboratorium schuifelen.

De psycholoog keek ons aan. ‘Wat zou hij wel hebben?’

‘De een of andere goocheltoer,’ zei de arts en Filby begon een verhaal over een goochelaar die hij in Burslem had gezien, maar nog voor hij de inleiding beëindigd had, kwam de Tijdsreiziger terug en zakte Filby’s anekdote in elkaar. Het ding dat de Tijdsreiziger in zijn hand hield, was een glinsterend metaalen toestel, niet veel groter dan een kleine klok en heel sierlijk gemaakt. Er zat ivoor aan en een doorzichtige kristalachtige stof. En nu moet ik mij heel duidelijk zien uit te drukken, want wat er nu volgt is – tenzij zijn uitleg aanvaard wordt – iets volkomen onverklaarbaars. Hij nam een van de bijzettafeltjes die in de kamer verspreid stonden en zette het voor de haard, met twee poten op het haardkleedje. Daarna trok hij er een stoel bij en ging zitten. Het enige andere voorwerp op het tafeltje was een kleine petroleumlamp die een helder licht op het toestel deed vallen. Er stonden in het vertrek ook nog een stuk of twaalf kaarsen, twee in koperen kandelaars op de schoorsteenmantel en verscheidene in armlakkers, zodat de kamer

helder verlicht was. Ik zat in een lage fauteuil het dichtst bij de haard en ik trok mijn stoel nog wat aan tot ik bijna tussen de Tijdsreiziger en de haard zat. Filby zat achter hem en keek over zijn schouder. De arts en de burgemeester zagen van rechts zijn profiel en de psycholoog van links. De jongeman stond achter de psycholoog. Wij letten allemaal scherp op. Het lijkt mij niet mogelijk dat hij onder die omstandigheden een truc met ons uit kon halen, al mocht die ook nog zo vernuftig bedacht en handig uitgevoerd zijn. De Tijdsreiziger keek van ons naar het machientje.

‘Wel?’ vroeg de psycholoog.

‘Dit gevalletje,’ zei de Tijdsreiziger terwijl hij zijn ellebogen op de tafel liet rusten en zijn handen boven het toestel tegen elkaar drukte, ‘is alleen maar een model. Het is mijn ontwerp voor een machine om de tijd mee te doorkruisen. Zoals jullie zien, ziet het er bijzonder asymmetrisch uit en heeft deze staaf een vreemde schittering, bijna alsof hij onwerkelijk is.’ Hij wees het onderdeel aan. Ook is hier een wit hefboompje en hier nog één.’

De arts kwam uit zijn stoel en keek in het toestel. ‘Het is prachtig gemaakt,’ zei hij.

‘Er waren twee jaar nodig om het te maken,’ antwoordde de Tijdsreiziger en nadat wij allemaal de bewonderende woorden van de arts onderschreven hadden, zei hij: ‘Nu moeten jullie goed begrijpen dat wanneer deze hefboom omgezet wordt, de machine de toekomst inschiet, en die andere doet de beweging in omgekeerde richting verlopen. Dit zadeltje stelt de zitplaats van een Tijdsreiziger voor. Straks zal ik op de star-

ter drukken en dan gaat het toestel ervandoor. Het zal in de toekomstige tijd dringen en verdwijnen. Bekijk het ding goed. Kijk ook naar de tafel en overtuig jullie ervan dat er geen truc in het spel is. Ik wil niet dit model er aan wagen en dan te horen krijgen dat ik een goochelaar ben.'

Het bleef een minuut of zo stil. De psycholoog scheen op het punt iets tegen mij te zeggen, maar hij bedacht zich. Toen stak de Tijdsreiziger zijn vinger naar het ene hefboompje uit. 'Nee,' zei hij plots. 'Geef mij je hand.' En terwijl hij zich naar de psycholoog wendde, nam hij diens hand in de zijne en verzocht hem zijn wijsvinger uit te steken. Aldus was het de psycholoog zelf die het model van de tijdmachine op zijn oneindige reis uitzond. Wij zagen allemaal de hefboom bewegen. Ik ben er absoluut zeker van dat er geen truc in het spel was. Er volgde een luchtstroom en de vlam van de lamp sidderde. Een van de kaarsen op de schoorsteenmantel werd uitgeblazen en het machientje maakte eensklaps een zwenking, vervaagde, was nog een seconde als een dwarreling van zwakglinsterend koper en ivoor te zien en toen was het weg – verdwenen! Op het tafeltje stond alleen nog de lamp.

Allen bleven een minuut zwijgen. Toen zei Filby dat hij zijn ogen niet kon geloven.

De psycholoog kwam uit zijn stomme verbazing bij en begon onder de tafel te kijken. Daar moest de Tijdsreiziger hartelijk om lachen. 'Wel?' vroeg hij, de laatste opmerking van de psycholoog imiterend. Hij stond op en begon, met zijn rug naar ons toe, zijn pijp te vullen uit een tabakspot op de schoorsteenmantel.

Wij gaapten elkaar aan. ‘Zeg,’ vroeg de arts, ‘meen je het ernstig? Geloof je werkelijk dat die machine zich in de tijd verplaatst?’

‘Jazeker,’ zei de Tijdsreiziger terwijl hij zich bukte om een houtspaander aan het haardvuur aan te steken. Hij keerde zich om terwijl hij zijn pijp aanstak en keek de psycholoog aan. Deze, om te tonen dat hij helemaal niet uit zijn evenwicht gebracht was, bediende zich van een sigaar en probeerde die aan te steken zonder er het puntje af te knippen. ‘En niet alleen dat, maar ik heb ginds,’ zei de Tijdsreiziger met een hoofd beweging in de richting van het laboratorium, ‘een grote machine, bijna voltooid, en als die in elkaar gezet is, ben ik van plan zelf een reis te ondernemen.’

‘Wil je beweren dat het model de toekomst in is gegaan?’ vroeg Filby.

‘De toekomst in of het verleden – dat weet ik niet precies.’

Na een kleine pauze kreeg de psycholoog een ingeving. ‘Als het al ergens heen is moet het het verleden ingegaan zijn,’ zei hij.

‘Waarom?’ vroeg de Tijdsreiziger.

‘Omdat ik aanneem dat het zich niet in de ruimte beweegt en als het de toekomst ingegaan was, zou het nu aldoor nog hier zijn, aangezien het door deze tijd heen moest trekken.’

‘Maar,’ zei ik, ‘als het het verleden introk, zou het zichtbaar geweest zijn toen wij zo pas deze kamer inkwamen en vorige donderdag toen wij hier waren en de donderdag daarvoor enzovoort.’

‘Dat zijn ernstige bezwaren,’ merkte de burgemeester onpartijdig op en keek naar de Tijdsreiziger.

‘Helemaal niet,’ antwoordde deze en wendde zich tot de psycholoog. ‘Dat kun jij uitleggen. Het is een manifestatie onder de zintuiglijke drempel, nietwaar? Een verdunde manifestatie.’

‘Natuurlijk,’ zei de psycholoog en legde het ons uit. ‘Dat is een simpele factor van de psychologie. Daar had ik aan moeten denken. Heel duidelijk en het helpt de paradox alleraardigst. Wij kunnen het niet zien, noch kunnen wij dat toestel beoordelen, evenmin als wij de spaken van een draaiend wiel kunnen zien of een kogel die door de lucht schiet. Als het vijftig of honderd keer sneller door de tijd gaat dan wijzelf, als het een minuut doormaakt terwijl wij een seconde doormaken, dan is de indruk dus alleen maar een vijftigste of honderdste van de indruk die het zou maken als het niet de tijd doorkruiste. Dat is duidelijk genoeg.’ Hij streek met zijn hand door de ruimte waar de machine gestaan had. ‘Zie je wel?’ vroeg hij lachend.

Wij zaten een paar minuten naar het lege tafeltje te staren. Toen vroeg de Tijdsreiziger wat wij er wel van dachten. ‘Het klinkt vanavond aannemelijk genoeg,’ zei de arts, ‘maar wacht tot morgen. Wacht op het gezonde verstand van de vroege ochtend.’

‘Zouden jullie de tijdmachine zelf willen zien?’ vroeg onze gastheer. En terwijl hij de petroleumlamp in zijn hand nam, ging hij ons voor door de lange, tochtige gang naar zijn laboratorium. Ik herinner mij nog levendig het flakkerende licht, het silhouet van zijn eigenaardige, brede hoofd, de dansende schaduwen; hoe wij hem allemaal volgden, verbouwereerd maar ongelovig en hoe wij in het laboratorium een grotere uitgave zagen van het toestelletje dat wij voor onze ogen hadden zien verdwijnen. Het bestond deels uit nikkel, deels uit

ivoor en sommige onderdelen waren uit bergkristal gevild of gezaagd. De machine was over het geheel genomen compleet, maar op de werkbank lagen naast een paar vellen met tekeningen, enkele kristalachtige staven en ik pakte er eentje op om hem beter te bekijken. ‘Kwarts,’ dacht ik.

‘Hoor eens,’ zei de arts, ‘meen je het ernstig? Of is het een truc – zoals de geestverschijning die je ons vorig jaar hebt laten zien?’

‘Op die machine gezeten,’ zei de Tijdsreiziger en hij hield de lamp omhoog, ‘ben ik van plan de tijd te verkennen. Is dat duidelijke taal? Ik heb nog nooit van mijn leven iets zó ernstig gemeend.’

Geen van ons wist hoe dit opgevat moest worden.

Ik ontmoette Filby’s blik over de schouder van de arts en hij knipoogde nadrukkelijk.